

VUOSISADAN HOBBSIN POLIITTINEN TEOLOGIA

Carl Schmitt: *Poliittinen teologia*. Tutkijaliitto, Helsinki 1997. 115 s.

Harva kiistää Carl Schmittin (1888-1985) harvoa poliittisena ja oikeustieteellisenä teoreetikkona, mutta hänen poliittiset valintansa herättävät kylmänväreitä. Jos Martin Heideggerista käydään loputonta "oliko Heidegger natsi vai ei"-keskustelua, niin Schmittin suhteen asia yksiselitteisempi: hän liittyi natsiisiin 1933 ja oli aluksi merkittävässä luottamustehtävissä. Kun natsien valta vakiintui hän joutui vuonna 1936 kauemmaksi vallan keskuksista. Erityisesti hänen Röhm-murhia justifioinut artikkelinsa *Der Führer*

schützt das Recht (1934) ja ohjelmallinen puheenvuoro *Die deutsche Rechtswissenschaft im Kampf gegen den jüdischen Geist* (1936) eivät jätä asiassa juurikaan selittelyn varaa.

Sitäkin ihmeellisempää on, että Schmittin ensimmäinen suomennettu teos *Poliittinen teologia* (*Politische Theologie*, 1922) ilmestyy nyt vanhan vasemmistojärjestön *Tutkijaliiton* julkaisemana. Paljon on virrannut vettä Kymijoen, muurit ovat murtuneet, intellektuaaliset barrikadit kasattu muualle ja mitä niitä latteuksia nyt maailman muutoksesta onkaan.

Schmittiä luettaessa on tietysti syytä unohtaa hänen hölmöilynsä natsien kanssa, koska esimerkiksi *Poliittinen teologia* ilmestyi jo vuonna 1922. Vertaukset Thomas Hobbesiin eivät ole tulleet tyhjistä vaan Schmittin teosten oivallusten voimasta. Näkökulmasta riippuen *Poliittista teologiaa* voi pitää hänen pääteoksenaan tai sitten ei: muita tarjokkaita ovat *Politische Romantik* (1919), *Die Diktatur* (1921), *Der Begriff den Politischen* (1928/33) tai myöhäiskauden *Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europeum* (1950). Lisäksi kannattaa mainita Schmittin habilitaatiotyö *Gesetz und Urteil* (1912), jossa hän jo muotoili monia keskeisiä ideoitaan mm. päätöksestä.

Teologiasta valtio-opiksi

Der Begriff den Politischen -kirjansen (1927/33) erityinen ansio oli, että siinä Schmitt irrotti poliittisen valtiosta ja sijoitti sen kaikkiin niihin suhteisiin, joissa määritetään ystävät ja viholliset:

“Die spezifisch politische Unterscheidung, auf welche sich die politischen Handlungen und Motive zurückführen lassen, ist die Unterscheidung von Freund und Feind” (Schmitt, 26).

Mikä tahansa vastakkainasettelu voi muuttua poliittiseksi, mutta yksityinen vihemies ei ole vihollinen, ainoastaan poliittisten kokonaisuuksien vihanpidossa vastustajat ovat julkisia vihollisia (*hostis*). Suhde muuttuu sitä poliittisemmäksi mitä enemmän vastustaja aletaan käsittää viholliseksi eli suhteen poliittisuuteen kuuluu intensiteetti. (Schmitt, 28-30) Tätä näkemystä voi arvostella tietysti siitä, että se muuttaa politiikan suhdekäsitteeksi ja kadottaa näkyvistään politiikan toiminnalliset olottuvuudet. Täytyy toimia (politisoida ja politikoida), jotta suhde intensivoituu.

Erottelen kaikuja tarkka lukija löytää myös nyt suomennetun kirjan esipuheesta, joka on toisesta painoksesta vuodelta 1933: “päättökenteko siitä, onko jokin *epäpoliittista*, merkitsee aina *poliittista* ratkaisua riippumatta siitä, kuka siitä päättää ja minkälaisia perusteita sille esitetään”. Toisin sanoen poliitikasta eivät pääse eroon nekään, jotka talou-

den, tieteen, kommunismin, yhteisten asioiden hoidon jne. nimissä sitä yrittävät: heidän täytyy politiikan lopettamiseksi tehdä vähintään yksi poliittinen päätös.

Poliittisen teologian keskeisin käsite on “poikkeustila” (*Ausnahmезustand*). Se liittyy poliittiseen ja politologiseen kysymykseen suvereniteetista eli siitä kenellä, miten jne. on ylivalta. Schmittin mukaan “suvereeni on se, joka päättää poikkeustilasta”. Poikkeustilalla on Schmittin mukaan juridiikassa samanlainen asema kuin ihmeellä teologiassa. Se on rajakäsite eli äärimmäisen sfäärin käsite, jonka suunnasta normia tai normaalia arvioidaan ja tuotetaan. Päätöksenteko poikkeuksesta on schmittiläisittäin varsinaista päätöksentekoa, koska yleinen normi ei voi kattaa absoluuttista poikkeusta eikä siksi voi myöskään jäännöksettömästi perustella päätöstä siitä, että kyseessä on aito poikkeustapaus. (s. 49)

Tämän ajatuksen ymmärtäminen ja soveltaminen auttaisi varmasti montaa normatiivisuuden rasittamaa ihmistieteilijää pääsemään vaivastaan. Schmittin “poikkeustila” on epäilemättä vahva käsite siinä mielessä, että sitä ei kannata tunkea käsittämään jokaisen normin luomista ja rikkomista. Ajatusta voi keventää esimerkiksi “poikkeuksen” ideaksi, jonka perspektiivistä valtiosääntöjä keveämpien normien tarkasteluun voisi tulla schmittiläistä voimaa: “Poikkeus on kiinnostavampi kuin normaalitapaus. Normali ei todista mitään, poikkeus todistaa kaiken; se ei vahvista ainoastaan sääntöä, vaan sääntö elää pelkästään poikkeuksesta. Poikkeuksessa todellisen elämänvoima rikkoo toistumiseen jähmettyneen mekaniikan kuoren.” (S. 60)

Kiinnostava on myös Schmittin ajatus, että “kaikki modernin valtio-opin käsitteet ovat sekularisoituneita teologian käsitteitä”. Jos tämän teesin ottaa tosissaan, pitää ryhtyä vaatimaan teologisen tiedekunnan perustamista Jyväskylän yliopistoon — valtio-opin alaisuuteen tietenkin nyt kun alalle on saatu akatemiaprofessori.

Ajatus sekularisoituneista käsitteistä voi päteä vaikkapa suvereeniin, ainakin tutkimushypoteesina se avaa mielenkiintoisia näkymiä. Kuitenkin esimerkiksi Schmittille niin keskeinen poliittisen käsite juontaa juurensa antiikin poliiksen sanastosta, välittyy Aristoteleen *Ta politiika*-kokoomateoksen kautta tieteenalakäsitteeksi ja puhdistuu *polis*-sisältönsä, koska mitään vastaavaa ei myöhemmin ole ollut. Noin vuoden 1800-tienoilla tieteenalakäsite alkaa muuttua liikekäsitteeksi: politiikka aletaan ymmärtää tieteenalan sijasta toiminnaksi. Ero teologian ja muun tieteen välillä on tietysti aikoinaan ollut suhteellinen, mutta politiikan käsitehistoria ei voi lähteä ainoastaan Schmittin näkemyksestä. Silloin se kadottaisi historiastaan ainakin poliiksen, jonka merkitystä poliittisen ajattelulle ei kannata aliarvioida.

Ultima ratio — viimeinen keino

Vertasin suomennosta pistokokein alkuteokseen, enkä löytänyt huomautettavaa. Schmittin saksa on lyhyttä ja aforistista, joukotyyrimäistä kirkasta vettä; Tapani Hietaniemi on tavoittanut tyylin erinomaisesti. Ainoastaan yhdessä kohtaa olin pudota tuoilta: latinan ilmaus *ultima ratio* oli käännetty sanoilla “äärimmäinen järki” ja tässä ei ole järjen hiventäkään. Yhteys, jossa Schmitt *ultima ratio* käyttää, tarkoittaa tietenkin “viimeistä keinoa”.

Avattuani kirjan hämmästelini, että siinä on kaksi esipuhetta. Se näytti kuitenkin toimivalta ratkaisulta, sillä Schmitt ei ole liian tunnettu ajattelija tässä maassa. Molemmat esipuheet tarjoavat runsaasti etenemisen suuntia Schmittistä kiinnostaville, vaikka perusteeseista ja yksityiskohdistakin voi olla eri mieltä.

Helsingin yliopiston hallinto-oikeuden professori Kaarlo Tuori sijoittaa Schmittiä viime vuosisadan lopun ja tämän vuosisadan alun valtiosääntöoikeudelliseen keskusteluun. Tuorin tekstissä Schmitt näyttyy valtio-oikeudellisena ajattelija ja tämä näkökulma epäilemättä kontekstualisoi teosta. Schmitt oli oikeuspositivismin vastaisen taistelun eturintamassa ja hän asetti nyrkkeily-säikkiseen Hans “reine Rechtslehre” Kelsenin.

Helsinkiiläisen valtio-opin Batman ja Robin, VTT Mika Ojakangas ja VTM Markku Koivusalo käsittelevät Schmittiä poliittisena ajattelija ja valaisevat hänen teostensa usein ristiriitaista vastaanottoa. Schmitt ei epäilyttävän taustansa takia välttämättä näy kirjoittajien lähdeluetteloissa, joten on erinomaista että Ojakangas ja Koivusalo nostavat esiin mm. Walter Benjaminin, Raymond Aronin, Julien Freundin ja Hans Morgenthauin nimet. Morgenthau Schmitt-reseptiä on muuten käsitellyt Pekka Korhonen teoksessaan *Hans Morgenthau. Intellektuaalinen historia*. Suhde ei ollut niin yksipuolinen kuin Ojakangas ja Koivusalo antavat ymmärtää, sillä Korhosen arvion Schmittin teoksessa *Der Begriff den Politischen* on aineksia, joita tuli esiin myös Morgenthauin väitöskirjassa (Korhonen, 45-61). Tuoreemmista kirjoittajista Schmittiä ovat lukeneet mm. Jacques Derrida, Jean-François Lyotard, Giorgio Agamben ja Carlo Galli, jolta ilmestyi äskettäin lähes tuhat sivuinen teos *Genealogia della politica. Carl Schmitt e la crisi del pensiero politico moderno* (1997).

Mitenkään kieltämättä Tuorin tai Ojakangan ja Koivusalon näkemysten oikeutusta lähtisin kuitenkin ajattelemaan Schmittiä *poliittisen* ajattelijana (ei siis pelkästään poliittisena ajattelijana, jollaiseksi tämä natsitulella monen vuosikymmenen ajan lämmitetty kuuma peruna epäilemättä myös voidaan haalentaa). Schmitt on esimerkiksi ensimmä-

mäinen Weimarin tasavallan politiikkakeskusteluihin osallistuja, joka määrittää valtion poliittisen avulla eikä päinvastoin kuten aiemmin oli tapana tehdä (Palonen 1983, 182).

Ojakankaan ja Koivusalon keskeinen teesi on, että "politiikan ajattelijana Schmitt on ennen kaikkea perustan ajattelija". Schmitt-hän on ennen kaikkea päätöksen teoreetikko. Kun suvereenin muodostava poikkeustila ja suvereenin päätös syntyvät tyhjästä, niin Schmittiä voi lukea myös perusteettomuuden ajattelijana. Kommentaattorien näemyksen voi oikeuttaa tietysti sillä, että päätös perustaa järjestyksen ja tässä mielessä Schmitt tietysti on perustan ajattelija.

Poikkeustilan ajatuksesta voisi hyvinkin edetä anarkistisiin näkökulmiin. Autoritaarisena ajattelijana Schmitt on järjestyksen puolustaja ja jopa poikkeustila kuuluu järjestyksen piiriin:

"Koska poikkeustila on kuitenkin jotain aivan muuta kuin anarkia ja kaos, siinä vallitsee juridisessa mielessä järjestys, vaikkei kyseessä olekaan oikeusjärjestys" (s. 56-57).

Hän perustelee tätä sillä, että valtio on ensisijaista suhteessa oikeusjärjestykseen. Poikkeustilassa valtio panee oikeuden viralta, päätöksenteko vapautuu kaikesta normatiivisesta sidonnaisuudestaan ja siitä tulee absoluuttista. (s. 57) Poikkeustapaus paljastaa valtiollisen auktoriteetin kirkkaimmillaan: auktoriteetti osoittaa, ettei sen täydy perustua oikeuteen luodakseen oikeutta (s.58). Schmittin poikkeustilan päätöksentekijän taustalla on *Gesetz und Urteil*ssa kehitelty tuomarin päätöksen malli, jota hän radikalisoi suvereenin poliittiseen päätökseen (Palonen 1998, 221-223).

Paitsi perustan Schmitt on siis myös poliittisen ajattelija, tyhjästä luodun absoluuttisen päätöksen ja siten tyhjästä syntyneen järjestyksen ajattelija.

Kinnostavimmillaan Schmitt ei ole ehkä silloin, kun häntä lukee hänen omien tarkoitustensa mukaisesti, esimerkiksi poliittisen monopolisoimisessa ystävä-vihollinen-eroteluun tai autoritaarisuuden oikeuttamisessa. Ei kai monikaan enää lue Hobbesia sen takia, että voisi paremmin oikeuttaa absolutismia? Schmittiä kyllä lukevat monet autoritaariset ajattelijat varsinkin katolisessa oikeistossa, joten Schmittiä pitää väärinkäyttää! Hänen monia huomioitaan voi kääntää ajankohtaisiksi esimerkiksi Hannah Arendtin tarjoamista näkökulmista tai terävöittää Arendtin ideoita schmittiläisellä ratkaisulla. Schmitt jos kuka ei puolustanut mitään arendtilaista pluralisuutta poliittisen lähtökohtana, mutta ajatuskuvio pluralisuuden merkityksestä politiikalle on hyvin samantapainen: Die politische Welt ist ein Pluriversum, kein Universum. (Schmitt, 54) Juri pluralisuutta voi oikeuttaa vaikka seuraavalla *Poliittisen teologian* sitaatilla:

"Nykyään mikään ei ole muodikkaampaa kuin taistelu poliittista vastaan. Amerikkalaisia rahamiehiä, teollisia teknikkoja, marxilaisia sosialisteja ja anarkosyndikalisteja yhdistää vaatimus siitä, että politiikan epäasiallinen herruus tulee hävittää ja korvata se taloudellisen elämän asiallisuudella. Enää saa olla ainoastaan organisatoris-teknisiä ja taloudellis-sosiaalisia tehtäviä, muttei mitään poliittisia ongelmia." (S. 113)

Kaikesta tästä politiikan vastaisuudesta huolimatta politiikan teorian klassikoita on käännetty aika mukavasti viime vuosina. Ehdotan, että seuraavana olisi vuorossa Max Weberin *Politik als Beruf*. Hannah Arendtin *The Human Condition* on jo tulossa. Lukaisin uudelleen tätä kirjoitusta varten Schmittin *Der Begriff den Politischen* -kirjasi ja itse olisin asettanut sen suomennettavien listalle ennen *Poliittista teologiaa*. Näitä "kirjoja joita pitäisi kääntää" riittää valtavasti ja vanhat käännökset pitäisi myös uusia. Erityisesti rukoilen tentaattorin ominaisuudessa poliittisen teologian hengessä maan ja taivaan isiltä, pojilta ja jumalan äideiltä, että Fousseau'n *Du contrat social* käännettäisiin uudelleen.

Juni Vauhkonen

Kirjallisuus

Pekka Korhonen: Hans Morgenthau. *Intellektuaalinen historia*. Jyväskylän yliopisto, Valtio-opin laitos, julkaisuja 46/1983.

Kari Palonen: Älkisänat teokseen Korhonen 1983. Kari Palonen: 'Das Webersche Moment'. *Zur Kontingenz des Politischen*. Westdeutsche Verlag (Ilmestyy 1998).

Carl Schmitt: *Der Begriff des Politischen*. Dunccker & Humbolt, Berlin 1987 (1927/32).

HOMOU DEN ENSYKLOPEDIA

Olli Stålrööm: Homoseksuaalisuuden sairausleiman loppu. Gaudeamus, Helsinki 1997. 351 s.

Jstain syystä ihmisillä ja yhteiskunnilla on Japani jakaa todellisuus kahteen valtakuntaan. Toinen niistä määritellään hyväksi ja terveeksi, tutuksi ja normaaliksi ja toinen pahaksi ja sairaaksi, vieraksi ja epänormaaliksi. Hyvä ja terve puolisko edustaa vallitsevaa valtaa, paha ja sairas taas erilaisia vähemmistö- ja marginaaliryhmiä. Homoseksuaalit ovat yksi tällainen epänormaalisuuden ja sairauden ristin kannettavakseen saanut ryhmä.

Olli Stålrööm'n väitöskirja on perusteellinen selvitys siitä, miksi homoseksuaalit on leimattu sairaiksi ja epänormaaleiksi: se tarkastelee sairausleiman muotoutumista länsi-